

Тұжырымдама

Еуропадағы туризм саласындағы әйелдердің әлеуетін арттыру жөніндегі өңірлік конференция

Алматы, Қазақстан
22-23 қазан, 2025

I. Кіріспе

Туризм – Еуропадағы ең жылдам дамып келе жатқан экономикалық салалардың бірі, сонымен қатар әйелдердің экономикалық және әлеуметтік тұрғыдан әлеуетін арттырудың қуатты тетігі болып табылады. «Әйелдер және туризм жөніндегі жаһандық есептің» екінші басылымына сәйкес, әйелдер әлемдік туризм саласындағы жұмыс күшінің 54%-ын құрайды, бұл олардың жалпы экономикадағы үлесінен (39%) едәуір жоғары. Еуропада да осыған ұқсас үрдіс байқалады: қонақ-үй және тамақтандыру саласында жұмыс істейтіндердің шамамен 53%-ын әйелдер құрайды.

Дегенмен, бұл салада әйелдердің саны көп болғанына қарамастан, аймақта теңсіздік байқалады. Туризм саласындағы әйелдер көбіне төмен жалақы төленетін, біліктілігі төмен және бейресми қызметтерде шоғырланған; еңбекақыдағы айырмашылықтар әлі де сақталуда, ал басшылық лауазымдарға, кәсіпкерлікке және дәстүрлі түрде ерлер басым салаларға (мысалы, көлік, шалғай аймақтардағы гид қызметі, техникалық мамандықтар) өсу мүмкіндігі шектеулі. БҰҰ-ның Туризм жөніндегі деректері көрсеткендей, туризм еңбекақы айырмашылығын белгілі бір деңгейде азайтқанымен — туризм саласындағы әйелдер ерлерден шамамен 14,7% аз табыс табады (басқа көптеген салаларда бұл айырмашылық шамамен 16,8%), бұл әлі де теңсіздік мәселесін тудыруда.

Еуропа мен Орталық Азияда нақты статистикалық деректер әлі де толық емес, дегенмен жаңа зерттеулер мүмкіндіктер мен кедергілердің ұқсас үлгісін көрсетеді. Қазақстан деректеріне сәйкес, шағын және орта бизнес субъектілерінің шамамен 44%-ын әйелдер басқарады, бұл шектеулерге қарамастан кәсіпкерлік әлеуеттің жоғары екенін білдіреді. Алайда, аймақтағы әйелдер әлі де айтарлықтай құрылымдық кедергілерге тап болып отыр — мысалы, қаржыландыруға қолжетімділіктің шектеулілігі, дәстүрлі гендерлік стереотиптер және шешім қабылдау деңгейінде әйелдердің жеткіліксіз өкілдігі.

Сонымен қатар, Орталық Азия әйелдері барған сайын қауымдастыққа негізделген әлеуетті арттыру тәсілдерін қолдануда — яғни желілер, кооперативтер және тәлімгерлік топтар құрып, бірлесіп идеялар жасап, білім алмасып, туризм мен креативті индустрия жобаларын іске асыруда. Мұндай бастамалар жергілікті деңгейде ынтымақтастықты нығайтып қана қоймай, әйелдердің көзге көрінуін арттыруға, жақсы еңбек жағдайларын талап етуге және бірлескен дамуға бағытталған инклюзивті модельдерді ілгерілетуге мүмкіндік береді. Бұл үрдіс аймақта әлі жаңа және біртіндеп қарқын алып келе жатқанымен, оның ұзақ мерзімді өсім мен әйелдердің экономикалық белсенділігі мен әлеуметтік көшбасшылығына терең әсер ету әлеуеті зор.

Осы конференцияның мақсаты – туризм саласындағы әйелдердің жұмыспен қамтылу, кәсіпкерлік және көшбасшылық мүмкіндіктерін кеңейтудің жолдарын тереңірек түсіну, әсіресе дәстүрлі түрде ерлер басымдық ететін салалар мен қызмет түрлерінде. Біз үздік тәжірибелерді, саяси тетіктерді, білім беру және оқыту бағдарламаларын, сондай-ақ жүйелік жаңашылдықтарды талқылаймыз. Әйелдерді шешім қабылдау деңгейіне көтеру, әйел кәсіпкерлерді қолдау және кәсіби бөлінуді жою арқылы ғана Еуропа мен Орталық Азиядағы туризм саласы гендерлік теңдік пен тұрақты дамудың қозғаушы күшіне айнала алады.

II. Тақырыптық сессиялар

Жоғары деңгейдегі дөңгелек үстел – Туризм саласындағы көшбасшылықтағы гендерлік теңсіздік

Тақырыбы: Туризм саласындағы әйел көшбасшылығының жетістіктерін атап өту, бар кедергілерді мойындау және желілер мен ынтымақтастықтың маңыздылығын көрсету.

Әйелдер әлемдік туризм саласындағы жұмыс күшінің 54%-ын құрағанына қарамастан, көшбасшылық лауазымдар әлі де негізінен ерлерге тиесілі болып қалуда, бұл – жеке және мемлекеттік секторларда да байқалады. БҰҰ Туризмнің Еуропа аймағы бойынша¹ деректеріне сәйкес, мүше мемлекеттердің туризм министрлерінің тек 12%-ын әйелдер құрайды. Туризм саласындағы ең жоғарғы лауазымдардағы осы теңсіздік жеке секторда және бүкіл әлемде көрініс табады. Бұл мәселе әйелдердің орта деңгейдегі басқарушылық қызметтерде белсенді болуына және туризм мен қонақүй бизнесі саласындағы білім деңгейінің өсуіне қарамастан сақталуда.

Туризм көшбасшылығындағы гендерлік алшақтықты жабу бойынша кейбір ілгерілеулер байқалды. Үкімет гендерлік инклюзивті туризм стратегияларын енгізуді бастауда, бұл әйелдердің шешім қабылдау лауазымдарында өкілділігінің артуына әкелді. Әйелдер басқаратын туристік кәсіпорындар мен қауымдастыққа негізделген бастамалар, әсіресе ауылдық және тұрақты туризм салаларында жоғары деңгейге жетті.

Алайда, ең жоғарғы деңгейдегі гендерлік теңдікте кедергілер әлі де бар: қаржылық ресурстарға қолжетімділіктің шектеулігі, жұмысқа қабылдау және көтермелеудегі кемсітушілік, үй шаруашылығындағы теңсіздік, тәлімгерлік мүмкіндіктердің жетіспеушілігі, туризмде жиі кездесетін бейресми жұмыстың әсерінен еңбек қауіпсіздігі мен кәсіби өсу мүмкіндіктерінің төмендігі.

Желілер мен тәлімгерлік платформалар әйелдердің туризм саласындағы көшбасшылығын дамыту үшін шешуші құрал болып табылады. Бұл дөңгелек үстел талқылауы Еуропадағы туризм саласындағы ең белсенді әйел көшбасшылардың жетістіктерін атап өтіп, әріптестер қолдауының, білім алмасудың және саясаттық насихаттаудың маңыздылығын қарастырады, сонымен қатар туризмдегі «шыны шатырды» (glass ceiling) біржола жою жолдарын талқылайды.

Панельдік талқылау 1 – Стереотиптерге қарсы күрес Туризм саласында гендерлік рөлдерге байланысты әйелдердің мүмкіндіктерінің стратегияларын талқылау

Туризм саласы бүкіл әлемде көптеген әйелдерді жұмыспен қамтамасыз етеді және экономикалық әрі әлеуметтік әлеуетті арттыру үшін елеулі мүмкіндіктер ұсынады. Дегенмен, әйелдер туризм саласындағы көптеген рөлдерде, мысалы, көлік қызметтері, экстремалды және ауылдық гидтік қызметтер, техникалық операциялар сияқты бағыттарда жеткілікті деңгейде көрінбейді.

Қалыптасқан жағдайды өзгерту үшін мақсатты стратегияларды қолдану қажет: дағдыларды дамытуға инвестиция салу, стереотиптерге қарсы шығу және бұл рөлдерді тартымды мансап ретінде көрсету. Сала мен үкіметтер әйелдерді дәстүрлі түрде ерлер басым салаларға тарту үшін жұмыс жүргізе бастады.

Мысалы, Қырғызстанда кейбір бастамалар әйелдерді таулы аймақтарда гид ретінде оқытып, тарихи гендерлік нормаларды сынауға мүмкіндік берді. Авиаия саласында IATA-ның «25% by 2025» бастамасы ірі әуе компанияларында әйелдердің барлық қызметтердегі өкілділігін арттырды.

Саяси ынталандырулар мен мемлекеттік-жеке сектор әріптестігі өзгерістерге жол аша алады, ал жұмыскер әйелдердің санының артуы өте маңызды. Ерлер басым қызметтерде табысты әйел үлгілерін көрсететін науқандар қоғамдық қабылдауды өзгертеді және әйелдердің осы салаға

¹ БҰҰ Дүниежүзілік Туризм ұйымының Еуропа аймағына Еуропа мен Орталық Азияның 41 елі кіреді. Елдердің толық тізімі келесі сілтемеде қолжетімді: <https://www.untourism.int/europe/members>

тартылуын ынталандырады.

Сонымен қатар, желілер мен әріптестік қолдау жүйелерін нығайту әйелдерге кәсіби кедергілерді жеңуге, тәлімгерлікке қол жеткізуге және әділ еңбек жағдайларын талап етуге мүмкіндік береді — бұл аймақта инклюзивті туризмді дамыту үшін маңызды қадамдар жасалған.

Бұл панель ерлер басым салаларда жұмыс істейтін кейбір жаңашыл әйелдердің тәжірибесін тыңдайды және бағыттар мен кәсіпорындар тең өкілділікті қамтамасыз ету үшін қандай стратегияларды қолдана алатынын талқылайды.

Панельдік талқылау 2 – Туризм саласындағы цифрлық алшақтық

Технологиялар мен цифрлық дағдыларға қолжетімділіктегі теңсіздіктерді зерттеу және олардың әйелдердің әлеуетін арттыру мүмкіндіктеріне әсерін талдау

Цифрлық трансформация туризм саласын қайта қалыптастырып жатыр, алайда технологиялар мен цифрлық дағдыларға теңсіз қолжетімділік әйелдерді шеттетіп отыр — әсіресе Еуропа мен Орталық Азияның ауылдық және аз қамтылған аймақтарында теңсіздік байқалуда. Қалалық өңірлерде ғаламторға қолжетімділік салыстырмалы түрде жоғары болса да, ауылдық әйелдер көбіне шектеулі байланысқа, цифрлық білімнің жетіспеуіне және технологияны қолдануға қатысты мәдени кедергілерге тап болады.

Халықаралық байланыс одағы (ITU) мәліметіне сәйкес, Орталық Азиядағы әйелдер ерлерге қарағанда интернетті пайдалану мүмкіндігі 18% аз, ал цифрлық кәсіпкерлік пен электрондық саудаға қатысу айырмашылығы одан да үлкен. Бұл цифрлық алшақтық әйелдердің туризм қызметтерін онлайн маркетинг жасауына, оқытуға қатысуына немесе қазіргі заманғы туризм операциялары үшін қажетті цифрлық платформаларда жұмыс істеуіне кедергі жасайды.

Осы алшақтықты жою үшін интеграцияланған стратегиялар қажет. Әсіресе ауылдық және қауымдастықтардағы әйелдерге бағытталған цифрлық сауаттылық бағдарламалары маңызды. Мысалы, Тәжікстанда мемлекеттік бастамалар қоғамдық қызметтерді цифрландыруды дамытып, әйел кәсіпкерлерді цифрлық сауаттылық бойынша оқыту және қолдау шаралары арқылы әлеуетін арттыруда.

Саладағы агрегаторлар мен мультимодальды платформалар қатысу кедергілерін төмендетуге көмектесе алады. Қолдануға ыңғайлы тіркелу құралдары, мобильдік интерфейстер және қарапайым интеграция процестері тіпті төмен байланыс немесе технологиялық мүмкіндігі шектеулі провайдерлерге цифрлық аудиторияға шығуға мүмкіндік береді. Инклюзивті дизайн — әйелдерді цифрлық тұрғыдан қол жетімді жерде қолдау — туризм экономикасына қатысуды жеделдетеді.

Цифрлық төлемдер мен қаржылық құралдарға қолжетімділік те маңызды шектеу болып қала береді. Онлайн төлемдер мүмкіндігі болмаған жағдайда, әсіресе ауылдық аймақтардағы әйелдер басқаратын туризм микро кәсіпорындары цифрлық сұранысты толық пайдалана алмайды. Финтех компаниялары, туристік платформалар және жергілікті кооперативтер арасындағы әріптестік цифрлық төлем мүмкіндіктерін кеңейтіп, қаржылық сауаттылықты арттыра алады, әйелдердің цифрлық саудаға қатысуын нығайтады.

Қазақстан бұл аймақтағы перспективалық мысал болып табылады, мұнда цифрландыру әйелдердің туризм саласындағы әлеуетін арттыруға үлес қосуда. Үкіметтің «Digital Kazakhstan» бағдарламасы мен қарқынды дамып келе жатқан финтех экосистемесі қолжетімді цифрлық қызметтерді, онлайн нарықтарды және электрондық оқыту мүмкіндіктерін қамтамасыз етті. Бұл дамулар туризм саласындағы көптеген әйелдерге — қолөнершілерден бастап қонақ үйлерді басқаратындарға және туроператорларға дейін — өз өнімдерін насихаттап, бизнесті тәуелсіз басқаруға мүмкіндік берді. Еуропа мен Орталық Азияның басқа елдерінде цифрлық инклюзия саясатын күшейту Қазақстандағы оң нәтижелерді қайталауға және жалғастыруға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, цифрлық алшақтықты жою үшін секторлар арасында ынтымақтастық қажет. Үкімет, технологиялық компаниялар және туристік платформалар ауылдық әйелдер кооперативтері мен жергілікті провайдерлерді жаһандық цифрлық нарықтарға тарту үшін бірлесіп жұмыс істей алады. Байланыс, дағдылар және инклюзивті технологиялық дизайнды біріктіру арқылы туризм Еуропа мен Орталық Азияда әйелдердің әлеуетін арттырудың нақты қозғаушы күші бола алады.

Панельдік талқылау 3 – Алматыдағы әйелдер басты назарда Қазақстанның туризм саласын қалыптастырып жатқан әйелдердің тәжірибесі мен біліктіліктері

Әйелдердің әлеуетін арттыру — әлемдік даму саласындағы негізгі басымдық болып қала береді. Әйелдер экономикалық және әлеуметтік прогреске елеулі үлес қосқанымен, олар әлі де әлеуметтік нормалар, дәстүрлер және институционалды кедергілер арқылы қалыптасқан кемсітушіліктерге тап болуда. Көптеген елдерде, оның ішінде туризм саласында, жалақыдағы гендерлік айырмашылықтар өзекті мәселе болып отыр. Қазақстанда 2015–2022 жылдар аралығында ерлердің орташа айлық кірісі әйелдерге қарағанда шамамен 30% жоғары, бұл кеңірек құрылымдық теңсіздікті көрсетеді.

Сонымен қатар, ЖҰҰ Даму Бағдарламасы (UNDP) мен UN Women соңғы есебіне сәйкес, Қазақстан азаматтарының 40%-дан азы «гендер», «гендерлік теңдік» немесе «әйелдердің құқықтары мен мүмкіндіктері» сияқты негізгі ұғымдарды дұрыс түсінеді. Сол есеп көрсеткендей, ерлер мен әйелдердің едәуір бөлігі әйелдердің құқықтары жеткілікті деп есептейді, дегенмен дәстүрлі гендерлік рөлдер әлі де кеңінен қолданылуда.

Экономикалық теңсіздікті азайтудың маңыздылығын мойындап, Қазақстан әйелдердің экономикадағы қатысуын қолдауға бағытталған қадамдар жасады. Мысалы, 2022 жылы аймақтық кәсіпкерлер палаталарына қарасты әйелдер кәсіпкерлігін дамыту орталықтары құрылды. Бұл орталықтар әйелдерге бизнесті дамыту бойынша кеңес береді және жеке әрі кәсіби даму мүмкіндіктерін ұсынады.

Қазақстанның БҰҰ Туризм бағдарламасы «Centre Stage»-ке қосылуы туризм саласында гендерлік теңдікке жету қажеттілігі туралы хабардарлықты арттыруда маңызды кезең болып табылады. Бұл бағдарлама мемлекеттік институттар, туристік бизнес және азаматтық қоғамды біріктіріп, туризм саласында әйелдер мен ерлер арасындағы бар теңсіздіктерді анықтау және азайтуға нақты әрекеттер жасауға бағытталған.

Қазақстан экономикада әйелдердің қатысуын арттыру бойынша айтарлықтай прогреске қол жеткізгенімен, дәстүрлі мәдени стереотиптер мен құрылымдық теңсіздіктер толық гендерлік теңдікке жетуді баяулата береді. Гендерлік теңдік туралы қоғамдық түсінікті күшейту және әйелдердің көшбасшылық пен кәсіпкерлігін қолдайтын бастамаларды кеңейту тұрақты прогрестің негізгі шарты болып табылады.

Осы контексте, бұл панель Қазақстанның туризм саласындағы жетекші әйелдерді біріктіріп, нақты өзгерістердің көрнекті мысалдарын ұсынады. Стереотиптерге қарсы шығып, мәдени мұраны сақтап, инклюзивті қауымдастықтарды дамыта отырып, әйелдер әлеуетті жаңа деңгейден бастауға болатынын көрсетеді. Олар тек өз кәсібін ғана емес, қоғамдағы әйелдердің рөліне қатысты кеңірек наративті де өзгертеді.